

КЛЮЧОВІ ЛАНКИ АНТИКРИЗОВОЇ СИСТЕМИ, ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН, НЕВІДКЛАДНІ ЗАХОДИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Сьогодні повномасштабна антикризова система України, що розуміється нами як сукупність різних сфер і ланок антикризових відносин, форм і методів антикризової діяльності, знаходиться на початковому етапі створення. Лише контурно, дуже наближено прописана відповідальність Президента та Уряду України за забезпечення в країні стабільності і збереження нормальних умов життєдіяльності громадян. Позитивним фактом в процесі усвідомлення важливості продовження роботи в цьому напрямку є створення і безперервний розвиток Міністерства надзвичайних ситуацій, надання йому координуючих функцій з питань цивільної оборони та протипожежної служби. Позитивний внесок в загальну антикризову систему держави страхових компаній, які займаються акумулюванням коштів як з метою підтримки стабільності роботи підприємств, так і для своєчасної компенсації непередбачених втрат громадян. Помітна роль у загальнодержавній антикризовій системі Національного Банку, Міністерства фінансів, численних державних підприємств і акціонерних товариств, у тому числі і комерційних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки в країні активізувалися дослідження з організаційно-економічних проблем подолання криз, однак вимагає подальшого наукового осмислення таке складне питання як роль і місце виробничого підприємства в антикризовій системі, ключові ланки антикризової системи, теоретичне обґрунтування та моделювання єдиного оціночного комплексу як інструменту рішення антикризових завдань. Широта і неоднозначність різних аспектів досліджуваної проблеми, значимість її в концепції сталого розвитку сільського господарства країни на сучасному етапі визначили вибір теми дослідження, її мету, завдання та структуру. На даний час у вітчизняній і світовій науці значний внесок у вивчення питань антикризового управління зробили такі вчені, як Лігоненко Л.О., Бланк І.О., Василенко В.О., Кузьмін О.Є., Коротков Е.М., Крижанівський В.Г., Беляєв С.Г., Чернявський А.Д., Родіонова Н., Недосекін О.О., Кошкін В.І., Градов О.П., Уткін Е.А., Грязнова А.Г., Шершньова З.Є., Козак Л.С., Пугачова М.В., Гарафонова О.І., Ситник Л.С., Манойленко О.В., та інші. Однак слід зазначити, що низка питань формування системи економічного моніторингу антикризового управління підприємством висвітлені недостатньо глибоко.

Формулювання цілей. Основною метою статті є дослідження ключових ланок антикризової системи, її сучасного стану, та пошуку і розробці невідкладних заходів по її вдосконаленню.

Виклад основного матеріалу. У створюваної антикризової системи держави помітна роль виконавчої гілки влади, наприклад, управлінь по сільському господарству обласних адміністрацій; законодавчої гілки влади як в центрі, так і на місцях. Чимала роль новій антикризовій системі держави відводиться громадським організаціям, які зайняті наданням конкретної юридичної підтримки підприємствам і допомогою в необхідній їм реорганізації. Як повноправну ланку загальнодержавної антикризової системи слід розглядати спеціалізовані наукові підрозділи. На даний момент в країні не існує спеціалізованої вітчизняної наукової школи з антикризової діяльності державного масштабу, відсутня повноцінна інформаційна база, фінансування наукових розробок у цій спрямованості мізерне. Динамічний розвиток вітчизняної науки в цьому напрямку, в тому числі її аграрних галузей, є ключовим моментом становлення державної антикризової системи.

Удосконалення наукової бази, наукового забезпечення антикризової діяльності є одним із шляхів вдосконалення існуючої антикризової системи та самої невідкладної

заходом щодо вдосконалення її сучасного стану. В основі сучасної панівної концепції лежить таке загальносистемне поняття як безпека. Трактовка поняття «безпека» як «відсутність небезпеки» зводить проблеми безпеки до вивчення тих загроз, які можуть негативно позначитися на житті громадян і роботі підприємств, що забезпечують їх життєдіяльність. На думку академіка В.К. Сенчагова [1, с. 7], суспільство має справу з декількома явними типами загроз, до яких він відносить:

- втрату виробничого потенціалу через високий знос основних фондів. В даний час знос обладнання в більшості галузей становить близько 50%; втрата виробничих фондів в півтора рази перевищує введення їх в дію;
- зовнішній борг країни. Недостатньо вивчений і внутрішній борг. Території беруть багато позикових коштів;
- високий рівень бідності. Частка населення з доходами нижче прожиткового рівня становить більше 25%. Рівень безробіття становить 7 - 10%;
- витік капіталу за кордон;
- низька інвестиційна активність;
- низька конкурентоспроможність продукції.

Іншим загальносистемним поняттям деякі вчені називають стійкість, трактуючи її як співвідношення компонентів в системі. Ці поняття мають безперечний взаємозв'язок. Проте, пріоритетним поняттям все ж є безпека. Безпека, на нашу думку, це нагальна проблема життя людини. У зв'язку з цим економіка, яка забезпечує нормальне існування суспільства, просто зобов'язана мати безліч захисних механізмів. Будь-яка економіка в якості найважливішого захисного механізму використовує планування. Наприклад, у США надзвичайно розвинене стратегічне планування і головним елементом в системі цього планування є категорія «безпека». У США розроблена й успішно застосовується на практиці концепція національної безпеки. Розроблена і затверджена законодавчо Стратегія національної безпеки. Примітно, які цілі ставить ця стратегія: поживати економіку; підвищити її конкурентоспроможність; відкрити нові іноземні ринки. З метою реалізації цієї стратегії розроблена програма експортної підтримки розвитку економіки. Таким чином, в плані забезпечення безпеки основне місце відводиться стратегічному мисленню, яке знаходить свою реалізацію через систему планування. В Україні, відповідно до прийнятої концепції національної безпеки, національна безпека розуміється як захищеність життєво важливих інтересів громадян, а також національних цінностей і способу життя від зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою. В американській Стратегії національної безпеки ставиться більш загальна задача - захист народу. Структуру системи національної безпеки практично можна укласти в одну модель. Основні блоки моделі: концепція національної безпеки; національні інтереси в сфері економіки; загрози національній системі безпеки; індикатори економічної безпеки; порогові значення індикаторів. На думку розробників системи індикаторів для забезпечення нормальної роботи органів урядового рівня потрібно використовувати не менше 19 індикаторів [1, с. 18].

Самі індикатори визначають загальний вплив на систему тих чи інших факторів, наприклад, стан організаційної структури забезпечення економічної безпеки або правовий режим безпеки. Першим з факторів, що визначають безпеку, автори цієї методики називають національні інтереси України у сфері економіки. На їхню думку, слід виділити 8 національних інтересів у сфері економіки: здатність економіки функціонувати в режимі, націленому на відтворення; прийнятний рівень життєзабезпечення і можливість його збереження; стійка фінансова система; національна структура зовнішньої торгівлі і гранична частка супутнього імпорту; підтримку наукового потенціалу за основними напрямками; збереження єдиного економічного простору, створення економічних і правових умов та декриміналізація суспільства; визначення достатньо обґрунтованого рівня державного втручання та державного регулювання, при якому ефективність господарської діяльності має тенденцію до зростання.

Цей підхід описує пропозиції авторів концепції на загальнодержавному рівні рішення проблеми. Однак вони рекомендують регіонам розробляти і реалізовувати свої власні стратегії, використовуючи і посилюючи ті напрямки, які лежать у сфері їхніх інтересів. Кризовість в економіці проявляється в результаті її млявого стану та недостатнього рівня інтеграції. Головний національний інтерес - це конкурентоспроможність. Розвиток власного товарного виробництва, орієнтованого на внутрішні і зовнішні ринки - це фундамент національної та продовольчої безпеки держави. Завоювання ринку сільськогосподарських продуктів як всередині країни, так і за кордоном - основний напрямок реального забезпечення продовольчої безпеки держави. Це положення підтверджується і прикладами міжнародної практики. Так, американські вчені найважливіше місце в системі економічної безпеки відводять всього двом пунктам: конкурентоспроможності та зростанню добробуту народу. Інфляція, стан бюджету не входять в пріоритети і мають зовсім іншу схему реалізації. Важливим є питання і про систему порогових значень пропонованих індикаторів. В даний час найбільш перспективним, на думку деяких авторів, є підхід використання такого параметра як перевищення середньодушового доходу в порівнянні з прожитковим мінімумом. Цей підхід бере свій початок в сучасній практиці керівних працівників США. Не випадково в американців середня зарплата в три рази вище прожиткового мінімуму. Якщо контролювати цей параметр, то виходить, що скорочуючи рівень населення в зоні бідності, держава отримує можливість не тільки підвищувати доходи і розвивати внутрішній платоспроможний попит, а й дає своєрідне завдання вітчизняному товаровиробнику. Така позиція вимагає додаткового осмислення.

Концепція сталого розвитку активно відстоюється О.Л. Кузнецовим [69]. Він робить спробу представити власну концепцію стратегії сталого розвитку. Під стійкою системою розвитку О.Л. Кузнецов розуміє динамічну систему знань і дій, що відповідають за виконання короткострокових, середньострокових і довгострокових цілей, що стоять перед державою. Головною метою країни в даний час він вважає побудову загального єдиного соціо-біо-гео-ноосупільства. Наводячи в якості вихідного матеріалу результати роботи конференції в Ріо-де-Жанейро, яка називалася "Порядок денний на 21 століття" і під матеріалами якою підписалися керівники 180 держав світу, О.Л. Кузнецов говорить про те, що під час конференції в Ріо-де-Жанейро на роботі В.І. Вернадського ніхто не посилався, а практично 99% всіх ідей, які були викладені в працях цієї конференції, виходять з праць великих натуралістів початку двадцятого сторіччя. Так, наприклад, В.І. Вернадський ще в тридцятих роках дав основне визначення, пов'язане з ноосферою і говорив про те, що біосфера двадцятого сторіччя перетворюється в ноосферу, створювану насамперед за допомогою науки, наукового розуміння і соціального праці людства. В.І. Вернадський у своїх працях, присвячених фактично біоетиці - найважливішій галузі наукових знань, говорив про значення переходу біосфери в ноосферу, тобто в сферу керованого розуму. За майбутні чверть століття повинні бути вироблені національні стратегії сталого розвитку.

Україна також почала розробляти свою стратегію сталого розвитку. Вийшла ціла серія постанов, указів Президента про переведення України на стратегію сталого розвитку. Разом з тим в Україні ситуація змінилася дуже мало. Це сталося з різних причин, в тому числі і з причини, пов'язаної з відсутністю методологічних основ стратегії сталого розвитку, і тому багато плани і проекти, пов'язані з цією проблемою, носили формальний характер. Україна має право розраховувати на створення власної стратегії сталого розвитку, оскільки у неї для цього є необхідний ресурсний потенціал.

Регіони країни переходять на самостійну розробку локальних стратегій сталого розвитку. Виділяються проблеми наукового забезпечення керівництва регіонів і в зв'язку з цим слід виділити концепцію сталого розвитку, яку пропонує доктор економічних наук, професор О.В. Іншаков [2, с. 28]. Він відстоює наступну ідею - сталий розвиток без безпеки або без розвитку конкурентоспроможності неможливий. Включення нових

ресурсів для потреб господарської системи на основі їх ефективного використання є об'єктивною необхідністю. Взаємовідносини з середовищем і внутрішня гармонія системи можуть вирішуватися тільки за допомогою "трійці", триєдиної системи: конкурентоспроможність, стійкість, безпека.

Стійкість системи можлива тільки в тому випадку, коли вона ефективно взаємодіє з середовищем, а ефективна взаємодія з середовищем складається з вирішення двох питань, які формулюються як конкурентоспроможність і безпека. Говорячи про безпеку, ми автоматично прагнемо визначити межі безпеки. Таким чином, існує певний інтервал, що робить стосунки системи із зовнішнім середовищем безпечними, інтервал безпечної зміни відносин, тобто, інтервал неконфліктних відносин. Сама система при цьому не змінюється.

Особливої уваги заслуговує встановлення меж безпеки, стабільності та конкурентоспроможності. Побудувавши елементарну модель на прикладі одиничних відносин між двома господарюючими суб'єктами, можна відкрити зв'язок між конкурентоспроможністю, стійкістю і безпекою. Таким же чином слід будувати все це по відношенню до регіону. Якщо вийти за межі стійкості системи, то при умові, що 62% продовольства регіон отримує зі сторони, то вже необхідно говорити про те, що цей регіон знаходиться за межею безпеки. Якщо регіон отримує ззовні 65% будь-якого продукту - це вже найсильніша залежність. Якщо країна виробляє зерно і більше 65% зерна відправляє за кордон, то ця країна стає експортозалежною. Найменший збій у збуті зерна неминуче призведе до катастрофи в області закупівель продовольства. При величезному потенціалі аграрного виробництва неминуче настане продовольча криза. Таким чином, небезпечна не тільки залежність від імпорту, а й залежність від експорту. Досвід показав, що всі середньоазіатські республіки були експортозалежними. Вони виробляли бавовну і в складі СРСР стали монокультурним деградуючими суб'єктами. Тільки в кінці 80-х років успіхи зі збору бавовни почали розуміти в істинному сенсі - такі регіони стають монокультурним придатками у великій країні. Небезпека і безпека тут полягає в тому, що якщо монокультурність перевищує 62%, то і держава і регіон самі ставлять себе в небезпечне становище.

З'явилися нові роботи вчених-економістів з диверсифікації виробництва. У них, з одного боку, усвідомлюється роль поглибленої спеціалізації та залучення великого капіталу, а з іншого боку, коли великий капітал вже залучено, то слідує рекомендації проти поглибленої спеціалізації.

Якщо країна, регіон, фірма випускає 62% одного продукту, виробництво може само себе знищити. Випуск різних продуктів забезпечує іншу ситуацію. Поки криза йде в одній або декількох галузях, в інших галузях кризові явища можуть і не спостерігатися або спостерігатися в ослабленому вигляді. Коли криза перейде на інші продукти, може закінчитися вплив кризових факторів на виробництво тих продуктів, які раніше відчували кризові зміни. Тому диверсифікація в цьому сенсі також може бути віднесена до однієї з форм подолання кризових побоювань і досягнення певного рівня безпеки, стійкості та конкурентоспроможності. У цих галузях може бути нижче продуктивність праці в результаті меншої заглибленості спеціалізації, але за рахунок збільшення масштабів в цілому система виходить більш стійкою.

Таким чином, безпека може визначати межі сталого розвитку. Конкурентоспроможність в цьому співвідношенні є стрижнем сталого розвитку, так як система не може бути конкурентоспроможною, якщо продукт не відповідає вимогам попиту, як внутрішнього, так і зовнішнього. Зниження конкурентоспроможності є одним з перших попереджень про небезпеку, що насувається.

При використанні запропонованого підходу зміни стійкості відпадає необхідність визначати верхню і нижню межі, так як конкурентоспроможність - це і є верхня межа, а безпека - це нижня межа стійкості системи [3].

Сам термін «сталий розвиток» досить ємний, слово «Сталий» можна розуміти як напрямок і як регулювання. У зв'язку з цим головною науковою задачею стає створення конкретних механізмів сталого, безпечного і конкурентоспроможного розвитку. Зміна одного стану іншим з цих позицій і є кризою. Наступний стан після кризи - це ще не стійкий стан, що займається пошуком точки рівноваги під впливом сили інерції, але це вже питання наступного рівня складності. Таким чином, сталий розвиток розуміється не як рух в якомусь коридорі, що виключає відхилення від генерального тренду, а спрямований рух і зміна нестійких станів [4]. Кожен крок вперед, так чи інакше, призводить до деякого відхилення від курсу, породжуючи безліч протиріч, проте весь шлях проходить по заданому маршруту, який у результаті вбирає в себе і згладжує всі ці протиріччя. Навіть еволюційний підхід несе в собі деякі постійні зміни, але еволюційний підхід все одно направлений в кінцевому підсумку на якісний стрибок. Тому зміна нерівноважних, нестійких станів може розглядатися як направляється розвиток.

Висновок. Роблячи висновки про те, що сучасна антикризова система країни вже має певну базу теоретичних наукових знань, слід згадати наступне: розвиток в цих умовах антикризової науки і вдосконалення практики проведення антикризових заходів є найважливішими напрямками постійного вдосконалення антикризової системи держави; в Україну слід переглянути нинішні пріоритети і поставити на чільне місце не банківські та фінансові досягнення, а реальне сільськогосподарське виробництво з його конкурентоспроможною, високоякісною, екологічно чистою продукцією; ввести системи індикаторів конкурентоспроможності на регіональному рівні, безпосередньо оцінюють діяльність сільськогосподарських товаровиробників: окремо взятого господарства, холдингу або агропромислової корпорації.

Анотація

Статтю присвячено дослідженням ключових ланок антикризової системи, її сучасного стану, та пошуку і розробці невідкладних заходів по її вдосконаленню.

Ключові слова: криза, заходи, антикризова система, антикризова діяльність.

Аннотация

Статья посвящена исследованию ключевых звеньев антикризисной системы, ее современного состояния и поиска и разработке неотложных мер по ее совершенствованию.

Ключевые слова: кризис, меры, антикризисная система, антикризисная деятельность.

Annotation

The article is devoted research of key links of the crisis-proof system, its modern state and search and to development of urgent measures on its perfection.

Keywords: crisis, measures, crisis-proof system, crisis activity.

Список використаних джерел:

1. В. К. Сенчагов Экономическая безопасность России / В. К. Сенчагов. - «Дело», Москва, 2005. – 896с.
2. О. В. Иншаков. Инфраструктура рыночного хозяйства: системность исследования. / О. В. Иншаков - Вестник СПбГУ. Сер. 5. 2005. Вып. 2. – С.28-36
3. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством [текст] /Василенко В.О.- К.: ЦУЛ, 2003.- 504 с.
4. Іванюта С.М. Антикризове управління [текст] / Іванюта С.М. – К.:ЦУЛ,2007.- 288 с.